

AHOGYAN EGY MAGYAR A MAGYART LÁTJA

ÍRTA

PAIKERT GÉZA

miniszteri tanácsos

A berlini német-magyar társaság 1942 március 24-i, müncheni német-
magyar társaság 1942 március 30-i és a stuttgarti német-magyar
társaság 1942. március 26-i ülésén

TARTOTT ELŐADÁS

BUDAPEST

1942

Felelős kiadó: Kibédi Varga Sándor.
Sylvester Rt., Budapest, XIV., Hermina-út 51.

AHOGYAN EGY MAGYAR A MAGYART LÁTJA.

Írásomat egy vallomással kell kezdenem. Bevallom, könnyebb volt szerény tanulmányomat elkészíteni, mint annak címet adnom. Amiről beszélni szeretnék ugyanis, az a magyar ember habitusa, jelleme, bizonyos mértékben lelki ábrázolása. Ez azonban a címben nem juttatható kifejezésre, mert akkor a szerző mindenképen támadható. Támadható és pedig elfogultsággal, akkor, ha a magyart szubjektív alapon dicsóíti és megint csak támadható akkor, ha az elfogultságtól való félelmében annyira tárgyilagos igyekszik lenni, hogy jellemzésével többet árt, mint használ. Mit tehettem egyebet, azt a címet választottam, hogy hogyan látja egy magyar a magyart s így még magamra sem kell vennem az ódiomot, ha jellemzésem nem tetszett, mert hiszen az a bizonyos „egy magyar” nemcsak én lehetek, hanem épen úgy valaki a budapesti utcáról.

Előre kell bocsátanom, hogy tanulmányomban becsületes igyekezettel tárgyilagos óhajtók lenni s ebben az, esetben kivételt teszek a magam által is hirdetett norma alól, amely szerint minden objektivitás bizonyos mértékben gyávaság is és minden szubjektivitás bizonyos mértékben bátor kiállítás egy általunk helyesnek tartott nézet mellett. Mégis előre elnézést kérek, ha erényeinkről többet és részletesebben fogok beszélni, mint hibáinkról, de mentségemül szolgáljon, amit már a címben is elmondottam, hogy azt a képet, amit most vetíteni igyekszem, egy magyar ember látta és készítette.

Aki antropológiai, faj ismereti vagy lélektani szaktanulmányt vár, az csalódnai fog, én, sajnos, sem az egyik, sem a má-

sik tudománnyal nem foglalkozom és ezért a magyart saját, egyéni tapasztalataim alapján igyekezem ábrázolni.

*

Ha egy nemzetet, illetőleg a jelen esetben a nemzeti tulajdonságokat képviselő egyedet akarjuk jellemezni, rendszeren vagy típusokat vagy a különböző társadalmi osztályok egy-egy reprezentánsát mutatjuk be. Jelen esetben azonban egy emberben sűríttem össze a jó és rossz magyar tulajdonságokat, akit röviden csak „magyar ember”-nek fogok hívni.

Szaktudósaink a magyart — ha ugyan teljesen tisztafajú embertípusról az örök nagy nép- és nemzet vándorlások mellett széles e világon valahol is lehet beszélni — általában középtermetű, kerekarcú, túlnyomóan gesztenyebarna hajú és szemű embernek mutatják be, ami természetesen nem jelenti azt, hogy ugyanakkor legősibb és legtisztább felmenőkkel rendelkező magas vagy alacsony termetű, szőke vagy fekete hajú ós kékszemű magyarokról ne tehetnénk említést.

A külsőt csak azért említettem, mert ez az első és pozitív impresszió, aminek — hallgatva józan eszünkre — igenis nagy fontosságot tulajdonítunk, bárhogyan is óvnak ettől a kenetteljes moralisták. A magyar (legalább is az értelmiségi magyar, akivel a külföldi leginkább kerül érintkezésbe) külsejére sokat tart és (mozgásában könnyed. A világeért sem akarok párhuzamot vonni sem pozitív, sem negatív formában ezek között a tulajdonságok, valamint a puritán egyszerűség és a darabosabb férfiaságot visszatükröző mozgás közt.

Ezt egész előadásom alatt — bár rengeteg alkalom kínálkoznék — szántsándékkal mellőzöm. Annál is inkább, mert meddő elméleti síkon mozognék, hiszen egy nemzet jellemét jórészt hazája földje, országa éghajlata formálja ki és így a népek az államok felett álló közös etikai csúcshoz teljesen különböző, sőt néhányszor homlokegyenest ellenkező utakon juthatnak el. A gyümölcs színén, nagyságán és illatán túl az íz, az aroma teszi a nemzetközi almát vagy szőlőt magyar almává, illetve német szőlővé s ezt a bizonyos megkülönböztető aromát kizárólag csak a magyar nap vagy kizárólag csak a német föld adhatja.

Az ember jellemző tulajdonságainak kialakulásában kétségtelenül döntő befolyást gyakorol az éghajlat. Más tulajdonságokkal rendelkezik a magas északi kietlen vidékeinek lakója, mint a napsugaras délvidék fia. Északon a zord idő, a hosszú és sötét téli esték, a szegényes földdel vagy viharos tengerrel való örökös küzdelem teszi hallgataggá, keménnyé és egyhangúvá az északit, míg az örökké langyos levegőben, kék és szelíd tenger partján élő délvidékinek nem ritkán csak a kezét kell a narancs felé nyújtania s így jóval több ideje marad az életet színessé és széppé tennie, mint északi embertársainak.

Magyarország éghajlata rendkívül szélsőséges, dermesztő hideg telek után száraz és forró nyarak következnek, a minimális és maximális hőmérséklet között nem ritka a 60 Celsius fok különbség. A magyar természet hűen igazodik is éghajlatához és ha sokszor szélsőséges is, de a téli viharok és a nyári kánikulák végletei alaposan megedzették. Ahogyan Közép-európa délkeletibbi fekvésű országaiban hideg telek forró nyarakkal váltakoznak, úgy találkoznak a magyarban a keleti és nyugati ember természeti sajátosságai olyan szintézisben, ahol az ősi fundamentumon már tíz évszázad óta egyedül domináló nyugati kultúra fejlődött naggyá.

Ennél a kérdésnél egy kissé megállok és felvetem a kérdést, gondoltak-e német barátaink arra az eshetőségre, hogy mi lett volna akkor, ha a magyarok ezer évvel ezelőtt nem a római katolikus vallás és ezáltal a nyugati kultúra, hanem Bizánc és az orthodoxia mellett döntöttek volna. Utóbbi esetben bizonyára sok minden másképen történt volna, egy azonban majdnem biztos lett volna. Magyarország, feltételezhetőleg, egybefolyt volna a felette és alatta elterülő szláv tengerrel és nem képezne mai napig is az északi és déli szlávok között egy egészséges, de idegen tömböt, ami, ha akarjuk, esetleg híd, de, ha a jelenlegi állapotot vesszük, sokkal inkább ék is lehet.

De miután a könnyed mozgás témájától kissé messzire kalandoztam el, visszatérek magyarom további jellemzéséhez. A külsőre tényleg sokat adunk, talán többet is, mint kellene s ez nemcsak a ruházkozásban nyilvánul meg, hanem a

gesztiókban is. A magyar ember — már mint az előbb említett értelmiségi magyar — társadalmi állását, rangját, vagyonát viselkedése, öltözködése és lakása után csak a legritkább esetben lehetne eltalálni, rendesen többet mutat, mint amennyit az előrebocsátottak után feltételezni lehet. Mielőtt azonban pálcát törnénk magyarunknak ezen tulajdonsága felett, emlékezzünk vissza a történelemre, amely arra tanít, hogy a magyarság, amikor több mint ezer esztendővel ezelőtt mai országát elfoglalta, mint hódító érkezett új környezetébe. Az itt talált, nálánál kisebb számú népeket és a később Magyarországra települt nemzetiségeket sohasem igázta le erőszakkal, hanem azok általában önként ismerték el a magyar államalkotó erejét és illeszkedtek be a sajátos magyar államformába. Egy „Herrenvolk” tagjainak pedig ennek megfelelően kellett viselkedniök és amint látzik, ezt a képességet — amely bizonyos mértékben terhes reprezentálás is — századokon át jól megőriztük, sőt néha túlságosan is kifejlesztettük. Valóban ez a kifejezés, hogy „Minderwertigkeitskomplex” majdnem tökéletesen hiányzik a magyar ember jellemzésének szótárából.

Egy másik érdekes karakterisztikuma a magyarnak, hogy a nagyvonalúságot általában előbbre helyezi a részletek kidolgozásánál. Talán a puszták végtelen horizontja szoktatta hozzá a magyart, hogy olyan távlatokba nézzen, amelyek előtt akadály nincsen, azt hiszem kevés nemzet fiai gondolkoznak nagyobb perspektívákban, mint a magyarok.

Más, tengerparttal rendelkező nemzeteket a végtelen víz szoktatja hozzá a távolbalátáshoz, a magyarokat, akiknek nincsen tengere, a határtalan, nagy magyar Alföld. Nem véletlen, hogy a hegyek közé szorított, tenger nélküli országok fiai bármilyen derék és építő tagjai is az emberiségnek, mégsem képesek általában a józan és művelt kispolgár szintjénél magasabbra emelkedni és hogy ez a megállapítás a szintén tenger nélküli magyarokra nem áll, azt legfőképpen a magyar Alföld égboltba vesző távlatainak tulajdonítom.

Ha valaki, amikor el akar érni valamit, járás közben nagyon messzire és nagyon előre néz, az nem veheti észre a barázdát a lába alatt és abba könnyen felbukhat, de én egyéni- leg azon az állásponton vagyok, inkább bukják fel százszor,

mintsem hogy a sáros földre szegezett tekintettel azt nézze, hogyan tehetné meg nagyobb biztonsággal a következő lépést! Bizony, ha a szervezőképességünk lépést tudna tartani koncepcióinkkal, vagy elérné az ideális magaslatra emelkedett német organizációs tudást, akkor már régen nem volnának meg azok a problémáink, amelyek ma még, sajnos, megvannak. Sokat tanultunk már ebben a tekintetben német barátainktól, de még sokkal többet kell tanulnunk. És ebben az esetben sem tudnék magunk felett pálcát törni, mert nem szabad elfelejteni, hogy a magyar, akiről a történelem feljegyzi, hogy már a középkorban is kitűnő iparos és kereskedő volt, azután — első-sorban a török hódoltság folytán előállott óriási vérvesztesége következtében — nem volt elég nagyszámú ahhoz, hogy katonán, gazdán, közigazgatási tisztviselőn és politikuson kívül közgazdasági elemeket is kitermeljen értelmiségéből. Így történt, hogy a középkortól egészen az elmúlt évszázad utolsó harmadáig közgazdasági, ipari, kereskedelmi kérdésekkel magyar ember csak nagyon kis számban foglalkozott. Hogy országát, amely ráadásul nem egynemzetiségű, politikailag jól megszervezte, azt mutatja évezredes fennállása, dacára, hogy hazáját századokon keresztül szinte végtelen egymásutánban érték a pusztító támadások, amelyek következtében a magyarnak szinte állandóan ott kellett harcolnia a keleti végbástyákon, hogy testével és vérével védje nemcsak a saját, de az egész nyugat kultúráját. Csak egy adatot említek itt fel. A magyarság létszáma a XVI. század elején Mátyás királyunk uralkodása alatt $4\frac{1}{2}$ millió volt. (Vagyis kb. ugyanakkora, mint az egykorú Anglia lakossága.) Halála után trónöröklési pártviszály, majd egy-két évvel később, 1526-ban a mohácsi csataterén a török győzelme következett be. A 150 éves török hódoltság után pedig a $4\frac{1}{2}$ millió magyar lélekszáma nemcsak hogy nem szaporodott, de $2\frac{3}{4}$ millióra olvadt le! Magyarország nemzetiségeinek jelentékeny részét a kipusztított magyarok pótlására és más, politikai indokok folytán telepítették be a Habsburgok a török hódoltság után, tehát alig 200 évvel ezelőtt. Nem szabad csodálkoznunk, ha a magyar ilyen állandó harc és vérveszteségek mellett nem tudott idejekorán teljes erővel a modern kapitaliz-

mus szervezetébe bekapcsolódni és hogy azt rendszeresebben csak a múlt század utolsó harmadában tudta megtenni.

A magyar nagyvonalúsághoz szervesen kapcsolódik a magyar lovagiasság is, amit számtalan bel- és külföldi elbeszélés és anekdota örökít meg. Ez a hírnév éppen úgy, mint a noblesse obligál s ezt a lovagiasságot — magyarjaink gyakran túlzásba vitték és helytelenül alkalmazták, vagy egyenesen nemzeti érdekeket áldoztak fel egy szép gesztus, egy baráti kézfogás vagy egy királynői könny felszárítása kedvéért.

Régi dolog, hogy a férfiak sokkal hiúbbak a nőknél s ezt az ambíciót mutató és ezért fenntartás nélkül egyáltalában el nem ítéhető tulajdonság magyarunkban igazán nem hiányolható. Enyhítő körülmény, hogy a dignitás fogalmát senki jobban ne tudja a hiúsággal *összetévesztetni*, mint a magyar, akiben egyébként letagadhatatlanul átöröklődött az idegenbe került, lóról szállt lovas ember méltósága. Parasztjainknál ez sokszor egész különös formában nyilatkozott meg. Gyerekkoromban nem egyszer láttam az ünneplőbe öltözött gazdát, amint pipájával és botjával a másik falu vásárja felé ballag, míg mögötte egy-két lépéssel igyekszik élete párja, akinek fején vagy karján van az a kosárnyi tojás, amit a vásárra visznek. Gazd'uram nem visz csomagot, az sértené méltóságát és felesége szapora beszédére egy-egy tempós igennel vagy nemmel válaszolgat, hogy a tekintélyen csorba ne essék. Pedig ne higyük, hogy a magyar paraszt lusta és az asszonyát dolgoztatja. Szó sincs róla, a magyar paraszt legalább annyit dolgozik, mint bármelyik más nyugati földművelő, asszonya azonban minden bizonnyal valamivel kevesebbet. De az utcán, ahol mások is látják, nem szabad azt a látszatot kelteni, mintha gazd'uramat az asszony csak úgy holmi csomaghordozásra használhatná fel.

A magyar vendégszeretet ma sem közhely, de hogy mi volt ez régen, arról számtalan vidéki birtokos elszegényedett leszármazol mesélhetnének, akiknek ősei az állandó dús és túlságosan bőkezű vendéglátásban mentek tönkre.

A-magyar az egyéniség önállóságát és az ebből származó erényeket tiszteletben tartja. Ez megnyilvánul minden gesztiójában. Politikában csak abban az esetben ismer el vezérlő aka-

ratot, ha annak nézetét osztja és ha meggyőződött arról, hogy annak elgondolásait ő sem úgy, még kevésbé jobban nem tudná végrehajtani. Ne felejtjük el, hogy a magyar „Aranybullait már 1222-ben adta ki Árpádházi II. Endre királyunk, aki ezzel mintegy a már 200 éves szentisváni alkotmányt erősítette meg.

A magyar testedzésében is azért szerette a lovaglást és vívást legjobban, mert az nem kollektív játék, hanem ott az egyéni erővel és ügyességgel lehet győzni. Egyesületekbe, pártokba való tömörülés nem erős oldala, ha azt a maga nagyon könnyen lángrollobbanó, de hamar el is hamvadó lelkesülésében meg is teszi, igazán egyesületi vagy pártéletet nagy általánosságban nem igen él.

A magyar azonban rendkívül fejlett egyéniségét háttérbe tudja szorítani akkor, ha úgy látja, hogy hazája érdeke ezt pillanatnyilag úgy kívánja. Kitűnő példa erre, ami egyébként minden igazán fontos történelmi mozzanatában megnyilvánul, hogy a jelenlegi, jövőjére nézve sorsdöntő időszakban — szabályterősítő kivételektől eltekintve — tartóztatni tudja magát a sekélyes pártcsatáktól és kollektive aláveti magát a kormányzat intézkedéseinek. Az a mód pedig, ahogyan nagyon is határozott egyéniségű magyarunk, néhány kivételes jelenségtől eltekintve, ebbe belenyugszik, igazolja előbbi állításomat. Ahol nagy és lelkes nemzeti összefogásról van szó, ahol az idők szava hív, akarunk és tudunk is egyek lenni !

Semmiesetre sem akarom mondani, hogy magyaromból, azáltal, hogy az egyéni életet általában előbbre helyezi a kollektívénél, hiányoznék a bajtársiasság vagy a baráti összetartozás. Meg vagyok róla győződve, hogy a barátság fogalma Magyarországon éppen olyan ethikai magaslaton van, mint a művelt nemzetek bármelyikében s ha a magyar baráti hűséget ígér baráti szándékú külföldi országoknak, arra a másik minden körülmények között, feltétlen számíthat.

A katonasághoz — pedig, hogy a magyar igazán jó katona, ezt éppen német bajtársaink tudnák leginkább megmondani — nem az uniformis, a csillogó katonabanda vagy egyéb külsőségek vonzzák, sőt ezek inkább hidegen hagyják.

Katona azért, mert arra sok évszázados hősi tradíciója és végtelen szabadságszeretete kötelezi, meg azután nem utolsó sorban azért, mert „becsülete” csak a katonaviselt legénynek van. Magyarunk szükséges dicsőséges és szép kötelességnek veszi a katonaságot, amelyet becsülettel és kiváló fegyelemben leoszolgal, és aminek nemzetnevelő hatását akkor érzi igazán, ha már leszerelt. Minél jobban múlnak az évek, annál kedvesebbek lesznek a katonaévek emlékei, míg késő öregségben jóformán már csak ezek maradnak meg.

Ha a haza földje, függetlensége, szabadsága forog veszélyben, akkor aggastyántól gyerekgig a kaszát és kapát is fegyvernek ragadja meg és inkább belepusztul, de önként egyiket sem adja fel. A magyar történelem pedig bizonyíték arra nézve, hogy akárhányszor és akárhonnan törekedtek is állami szuverenitásunk megsemmisítésére túlsúlyban lévő ellenségeink, pillanatnyi eredményt talán igen, de tartós sikert elérni — éppen az egységes nemzeti ellenállás folytán — soha sem tudtak.

A magyar tisztelettel és szerettei ragaszkodik a nemzeti hagyományokhoz, a nélkül azonban, hogy az általa hasznosnak elfogadott új irányzatoknak készséggel ne adna fejlődésre alkalmas terepet. Ha ez a tradíciószeretete sokszor a reakció vádjához is vezetett — (némely esetben egyáltalában nem indokolatlanul) — mégis meg kell állapítanunk, hogy a nemzeti hagyományok túlzott tisztelete nem egy esetben sok nehéz megrázkódtatástól óvta meg az országot.

A magyar értelmiség jogi érzéke közismerten fejlett, hiszen par excellence jogász-nemzet vagyunk, de főként a multban sokszor esett abba a nagy hibába, hogy többre becsülte a paragrafust, mint az élet igazát.

Előbb már említettem, hogy a közgazdasági élettől mikor és milyen okokból szakadt el a magyar, aki pedig egészen a XVI. századig ebben is megfelelően és hasznosan vette ki részét. Amikor a török hódoltság és az utána következő idők rettenetes sebeit lassan-lassan kiheverte; az országába betelepített idegen nemzetiségűek, elsősorban a szorgalmas városi németiség foglalták el a közgazdasági élet pozícióit, később pedig a mindjobban terjeszkedő keleti zsidóság, amely lassan teljesen ki-

szorította a magyart erről a területről. De nem volnék elég tárgyilagos, ha az okokat csupán ezekben a tényezőkben keresném. A magyar értelmiség egészen a legutolsó 2—3 évtizedig abból az eléggé el nem ítéhető felfogásból indult ki, hogy az ipari vagy kereskedelmi pálya neki nem elég úri. Ha az értelmiségi magyar nem volt katona vagy birtokos, elhelyezkedést főleg a köztisztviselői pályán keresett. A magyar kispolgárság hatalmas része tengődte az állami kistisztviselő csekély illetményü életét, de inkább a gyér földi javakat nyújtó biztosat választotta a közgazdasági élet óriási lehetőségekkel kecsegtető bizonytalansága helyett. És hogy a saját bátortalanságát és kényelemszeretét valahogyan leplezze, vitte át sikeresen a köztudatba azt a képtelen botorságot, hogy adókataszteri írnoknak lenni úri foglalkozás, míg a vállalkozói vagy kereskedői pálya nem magyar embernek való. Ezért következett be, — amit már előbb említettem, — hogy Magyarországon a XVI. századtól egészen a századfordulóig túlnyomó részben nem magyarok foglalták el a kimeríthetetlen perspektívákat ígérő közgazdasági pozíciókat. De hogy ezen a téren is megállja máihelyét a mai magyar, arra legjobb bizonyíték, hogy a magyarországi zsidótörvény életbelépése óta az ipar, a kereskedelem, a pénzélet átállítása minden nagyobb zökkenő nélkül következett be, pedig az évekkel ezelőtti, jóformán teljesen zsidó kézben lévő magyar sajtó nemzeti katasztrófát jósolt ebből. És íme, a volt huszártiszt vagy a földbirtokos, a paraszt, a kistisztviselő, a messze külföldön keresett, kitűnő hírű magyar munkás fia nagyszerűen megállja helyét a gyárban, a kassza vagy a pult mögött is.

Előadásom nem volna teljes, ha három olyan fogalmat nem említenék meg, amelyek bár nagyjából a múltéi, mégis igen jellemzőek a magyarságra. Vegyük elsőnek a különösen Magyarországon sokat hangoztatott „magyar globus”-t.

A „magyar globus” fogalma alatt nálunk azt értik, hogy a magyar ember számára a Mindenható egy külön világot, glóbuszt teremtett. Ez a gyakorlatban úgy értelmeződött, hogy a magyar a múltban jóformán teljes aktivitását hazája határain belül élte ki, — amire egyébként az osztrák-magyar monarchiában gondosan ügyeltek, — a külfölddel vagy egye-

nesen a külföld tájékoztatásával egészen az első világháború befejezéséig alig törődött.

Ott állt még a múlt a századbeli, különösen a vidéki magyar a „magyar globus”-on, az ő saját bevehetetlen elefántcsonttoronyában és annyira befelé nézett, hogy amikor életének egy-egy megnyert ütközetét — rendesen valamilyen belpolitikai győzelmet — fehér asztalnál, a híres jó magyar ételek és még híresebb magyar italok mellett, baráti társaságban ünnepelte, félig tréfásan, de félig meggyőződésből kiáltott fel: „Extra Hungáriam non est vita, et si est vita, non est ita!”

A magyar glóbuson kifejlődött magyar öntudatra kitűnően világít rá ez a kedves kis anekdota:

— „Még a jó békevilágban vásár van Szegeden a tiszaparti magyar metropolisban. A vásáron cirkusz ütötte fel sátorfáját s abban hirdetnek rettenetesen valami szingaléz légtornászokat, akik barnabőrű félmeztelenségükben és egzotikus köntösükben a vásárra tartó tanyai gyerekhad fantáziáját a végtelékig felcsigázzák. Ott áll a tanyai magyar a szekere mellett, mialatt süldő fiacskája nem győzi tele szájjal kérdezni, hogy: édesapám-édesapám, itt vannak ám a cirkuszosok a szingalézekkel, azután hát kik is azok a szingalézek? Magyarunk hallgat egy darabig isteni nyugalommal, azután szív egyet a pipáján és odaszól a fiának: „Tudod fiam, az úgy van, hogy akár a ló, az emberfia sem egyforma. Mert ahogyan lóban van szürke, meg sárga, kese, meg hóka, úgy van az emberben francia, görög, szerecsen, no meg látod, még szingaléz is; mert — a fene ott egye meg — nem lehet mindenki magyar!”

Ha már az adomázásnál vagyunk, még egyet hamar el kell mondanom, ami meg a magyar paraszt primitív tapintosságára olyan nagyon jellemző.

— „Az első világháború után két szegény magyar igyekszik egy távoli falu felé. Az egyik hadirokkant, falába kopog az országúton. Megszólal az éplábú: „mitül kopog a lába, komám f’ „Mert ellőtték és most fábul van, komám”, feleli a rokkant. Mennek, mendegélnek, falu közeledik, falu távolodik. Megszólal újra az éplábú: „Azután milyen fábul van a lába, komám!” „Nyírfábul, komám.” Tovább ballagnak, kip-kop,

kopog a faláb, tájak jönnek és változnak, míg végre megszólal az éplábú: „Az jó fa, komám, mert az nem zsidbad.”

Milyen sokat törte a fejét az a szegény ütött-kopott magyar, hogy olyat mondjon a még nálánál is nyomorultabbnak, amivel úgy vigasztalhatja, hogy abból ne lássék ki a sajnálkozás.

Amikor abban a szerencsétlen 1918-as októberben, a monarchia — amelynek uralkodói alatt ezeréves történelmének közel egyharmadát töltötte el Magyarország — darabjaira esett széjjel, és az árva magyar egyedül maradt hazájában, amelynek évezredes egységéből több mint kétharmadát rabolta el a párizskörnyéki békediktátum, eltűnt a „magyar globus” is. És talán ez volt ebben az irtózatos csapásban az egyetlen hasznos eredmény, amit nálunk senkisé sem sajnál. Örülünk, hogy újra megtanultunk saját lábunkon járni, messze határainkon túl nézni, barátokat keresni és találni. Jól emlékszünk és nem felejítjük, hogy az első igazi, baráti segítséget ebben a szellemi expedíciós hadjáratunkban Németországtól és Olaszországtól kaptuk.

A másik, bizonyos mértékben idejét múlt fogalom a „magyar tragikum” kifejezés. Ezt rendesen akkor mondjuk, amikor valami szép és nagy magyar kezdeményezés, nehéz előkészületek után valami külső, sokszor tragikusan véletlen körülmény folytán, legtöbbször az utolsó pillanatban bukik el. Más értelemben pedig ugyancsak így nevezhetnénk annak a számtalan magyar feltalálónak, művésznek, tudósak sorsát, akik sok esetben többet, jobbat és előbb alkottak, mint külföldi kortársaik és mégsem élvezhették a megérdemelt babérokat, mert a magyar fátum csillagában születtek.

Milyen kevesen tudják külföldön, hogy a XVIII. század két zseniális matematikusa, illetve geometrikusa, a két Bolyai magyar volt. Vájjon hányan tudják odakint, hogy Körösi Csorna Sándor, a nagy őshazakutató és tibetológus, hogy Jedlik Ányos a villamos dinamó, Irinyi János a biztonsági gyufa, Puskás Tivadar a telefonközpont és hírmondó feltalálója, sok-sok régen elfelejtett és szegénységben elkallódott tudós és feltaláló honfitársával együtt magyarok voltak. Miért kellett a legnagyobb magyar költőnek, a szabadság és szenvedélyek láng-

lelkű poétájának, Petőfi Sándornak alkotóereje teljében, alig 26 éves korában a magyar szabadságért vívott dicsőséges harc-szatamezején hősi halált halnia? Miért borult el elméje férfikora delén a XIX. század egyik kimagasló humanistájának és reformerének, a „legnagyobb magyar” egyedülállóan halhatatlan jelzőjével kitüntetett gróf Széchenyi Istvánnak¹? Miért zúzta össze, önmagával meghasonlottan, készülő alkotásait a magyar szobrászat egyik legjelesebbje, a nagy reményekre hivatott Fadrusz Jánosi

Botorság volna, ha e kérdésekből azt kellene következtetni, hogy azért, mert magyarok voltak. Mint ahogyan éppen olyan botorság lenne a XVIII. század nagy szabadsághősének, a magyar II. Rákóczi Ferenc fejedelemnek gyönyörűen indult és a külső túlerő folytán elbukott felkelésének, vagy az 1848—49-i csodálatos győzelmekkel kezdődött magyar szabadságharc orosz segítséggel történt vérbefojtásának okául is azt állítani, hogy ennek azért kellett így lennie, mert az is magyar sors volt. Mégis letagadhatatlanul magukon viselik ezek a végzetes történelmi események, ezek az életükben meg nem dicsóült művelődési titánok, a magyar tragikum baljóslatú árnyékát.

De ez a magyar tragikum volt egyúttal az is, ami szinte kihívta, hogy a magyartól állandóan ostromoltassék. És ha százan elbuktak is a magyar tragikum végzetes halálszikláin, ötvenen mégis felértek a csúcra és annál keményebbé edzve, annál lelkesültebb erővel vitték a magyarság fáklyáját előre. És hiába ólalkodott körülötte bármilyen sötét fátum vagy bármilyen baljós tragikum, ami lehetett el nem ismerés, meg nem értés, testvérharc vagy külső túlerő győzelme, azt a vérrel áztatott kemény rögöt, amelyből sokmillió teszi ki a Kárpátoktól Övezett ősi magyar határt, többre becsüli a magyar világ legszebb, legdrágább földjénél, amelyről találóan és igazi magyar páthosszal így emlékezik meg a legszebb magyar imádság, a szózat: „Áldjon, vagy verjen sors keze, itt élned és meghalnod kell!”

Ha az előbb említett magyarok külföldre mentek volna és tudásukat ott váltották volna fel csengő aranyra, bizonyosan világhír övezné nevüket, de ők itt maradtak szegénynek és magyarnak. És volt ebben valami megfoghatatlanul vonzó,

rokontalan, idegen nyelvű, ellenséges viharokban, magányos pusztai tölgyként vártát álló büszke úri magyarnak lenni.

Igen ez és az a magyar természetes, úri könnyedség, ami egyformán tulajdonsága munkásnak és hercegnek, parasztnak és generálisnak, volt talán egyik oka — hangsúlyozom — az elmúlt évtizedekben, hogy a nálunk élő, nem magyar nemzetségek tekintélyes része, önként igyekezett maga is magyarrá válni. Hiszen abban az időben egyik legnagyobb zenei titánunk, aki már régen a klasszikusok nemzeteken felülálló nemzetköziséghez jutott, Liszt Ferenc is következetesen és büszkén Valletta magát magyarnak, holott ő még nyelvünket is csak alig-alig beszélte. Csodálatos szintézis; legfinomabb német kultúra, ami a magyar lelket zenésíti meg, de úgy, ahogyan azt csak magyar lélekkel lehet.

A magyar virtus a harmadik magyar sajátosság, amiről még beszélni óhajtok, az, ami bizonyos értelemben hála Istennek, ma is él. Virtus, mint tudjuk latin szó és erényt, ebben az esetben azonban bátorságot jelent. Nálunk azonban ezen túl más jelentősége is van, amit nehéz egy mondatban jellemezni. Virtusból áll ki a falusi legény a korcsmában tízannyi ellenféllel szemben és virtusból fogad legénytársaival, hogy a legjobban dühöngő bikát pusztá kézzel vezeti ki az istállóból De magyar virtus még az is, amikor a fiatal tiszt odakint a fronton odaszól a csapatának: „Fiúk, mi csak 200-an vagyunk, azok a бүдös vörös muszkák meg odaát vagy kétezren, de hát ki kell őket zavarnunk odaátrul nemcsak azért, mert különben nagy baj lesz, hanem mert itt a szomszédban van a német sógor, az pedig hadd lássa, hogy mit tud egy magyar zászlóalj!” És a fiúk, keménykötésű magyar bakagyerekek, úgy támadnak a bolsikra, mint a förgeteg s nem azért győznek, mert így szólt a parancs, vagy félnének az ellenkezőjétől, hanem azt csak meg kell mutatni, hogy a somogi bicskásnak vagy a székelgyóbénak meg se kottyán tízannyi muszka!

Volt ennek a virtuskodásnak a régi időben sok rossz oldala is, amikor például a magyar földesúr egy cigányos, nótás — és átmulatott éjtszaka alatt csupa virtusból szórta a bankót, ahogyan azt csak egy féktelen grandseigneur teheti, de ez a korszak már régen a múlté s ma a tudat-

alatti virtuskodás él tovább abban, amikor a magyar fiatalság abban igyekszik versengeni, hogy melyikük tudja a legmaka-csabb tőkét is vállalkozásba lendíteni, melyikük viszi legtöbbször üzletét és ki tudja a legügyesebb közgazdasági sakkhúzást megtenni.

De virtusból igyekszik elsőnek kész lenni az a magyar munkás is, aki a távol külföldön dolgozik valamilyen híd vas-szerkezetén vagy villamos erőmű gépezetén, hogy a többi idegen társának megmutathassa, mi az magyar munkásnak lenni.

A magyar kultúra, bár szintén közel tízenegy évszázadra tekinthet vissza, sajnos nem rendelkezik annyi látható, vagy kézzelfogható műemlékkel vagy dokumentummal, mint nyugati szomszédai. De a magyarázat is egyszerű. Mialatt a nyugati országok, háborús szüneteikben, mégis csak ráértek katedrálisokat építeni, szobrokat faragni, vagy könyveket írni, addig a magyarok — mint már említettem — jóformán szakadatlanul küzdöttek, főleg nem nyugati, hanem keleti ellenségekkel, amelyek közül előbb a tatár-mongolok, később a törökök feldúlták, kifosztották és megszállották az országot. A mi templomaink, váraink, amelyeket pedig még Árpád-házi királyaink kezdettek el szép számban építeni, lerombolódtak, képeinket, szobrainkat összezúzták, írásainkat elégették.

Amikor a vér és tűz után újra hozzáfoghattunk a kövek faragásához, a toll forogtatásához és a múzsák meghallgatásához, főleg latin és német inspirációk segítettek előre.

A mai magyar a kultúrelvezetekben rendkívül igényes, sokszor brutális vadsággal taszít el egy egyébként tiszteletreméltó szándékú, de neki nem tetsző művészi irányzatot; de ugyanolyan bátorsággal áll ki egy esetleg mindenütt máshol meg nem értett kezdeményezés mellé.

A magyar zenei és színházi műérzéke kivételesen fejlett, tagadhatatlan azonban, hogy igen sokszor a művészi sznobizmus is dominál, — ne felejtjük el, hogy Budapest színházi smokkjai voltak azok, akik annakidején még Carusot is fagyos hidegséggel fogadták, mert pillanatnyi indiszpozíciója nem igazolta hírnevét. A budapesti színház és hangversenydobogó minden külföldi vendégművésznek szívdobogást okoz és ha az esetleges politikai barátság folytán kijáró elnéző tapsokat nem

számítjuk — az idegen művésznek bizony tudása legjavát kell nyújtania, hogy a magyarokat tűzbe hozza. De ha ez sikerült, akkor olyan tomboló ünneplésben lesz része, melyet talán sehol a világon meg nem kap. Világszerte ismert tudósainkról, íróinkról és képzőművészeinkről e helyütt — hála Istennek — felesleges beszélnem.

Színészeink nemcsak a történelmi, de a franciás könynyedségű társadalmi darabokban is kiválótt nyújtanak s ebben a műfajban talán rögtön a franciák után következnek.

A magyar természetét illetőleg dilemmában volnék válaszolni, mert amíg csak az apáink generációjára is azt kellene mondanom, hogy könnyen hevülő és inkább romantikus, addig a mai fiatalság ezekből a tulajdonságokból már alig örökölt valamit és a fiatal és egészséges nemzetek józan és erős élniakarásával, kevesebb sallanggal, de több célszerűséggel oldja meg kérdéseit.

A múltban még mulatozó huszártiszt ma talán páncélkocsija műszerei fölé hajlik, az egykor dorbézoló földbirtokos már régen talán éppen birtokának csatornázási tervét készíti, szép, szilaj magyar csikósunk pedig jóformán már csak idegenforgalmi attrakcióképen, mutatóban látható azon bizonyos, mind kisebbé és kisebbé váló hortobágyi pusztán. Ha egy magyar a külföldön azt a bizonyos heje-hujás, cigányos, pusztás, paprikás, csikósos magyar filmet vagy színdarabot látja, amelyből imég mindig több fut, mint kellene, és ami legtöbbször még csak távolról sem élethűen magyar, éppenségyen kíváncsian nézi, mint az idegen, mert ilyet a való életben ma már sehol vagy legalább is alig-alig lát.

Őszintén sajnálom, hogy most talán illúziókat romboltam szét, de miután a valóságot ígértem, meg kellett tennem és olyannak igyekeztem beállítani a mai magyart, mint amilyen az valóságban. És ebben a mai vérzivataros, pusztulástól és egyben egy jobb jövő vajúdasától terhes valóságba nem is illenék bele itt Középeurópában, az ősi magyar határok közé más államalkotó elem, mint a mai fiatal magyar.

Olyan magyar, amelyik életrealitásból, küzdenitudásból, államalkotásból és építómunkából már századok óta kiállotta a próbát s amelyik magyar nyíltsággal és becsülettel

nem kér és nem kíván egyetlen öl idegen földet vagy őt meg nem illető uralmat, csupán azt, hogy adják meg neki a jövő Európa szabad és független, nagy ideálokért közösen dolgozó nemzetei és saját természetes határai közt a neki kijáró és megszolgált helyet.